

Informe sobre la presència de valors formals, culturals o artístics en les restes del monument “Mallorca a los Héroes del Crucero Baleares”

El recent debat produït a la societat mallorquina sobre el monument de Sa Feixina demostra que, si una cosa ha de ser íntegrament conservada, aquesta és la mateixa documentació del debat.

Les generacions futures no disposaran de millor registre que la lectura dels informes presentats pels defensors d'aquest monument, per poder conèixer fins on es va rebaixar el nivell cultural —és a dir, moral i polític— de la societat mallorquina a començaments del segle XXI.

Així, abans de valorar algunes característiques formals i significats culturals del dit monument, és obligat analitzar les argumentacions que l'interpreten com ple de valors culturals, artístics i patrimonials.

Els conceptes que farà servir seran exclusivament els propis d'una anàlisi cultural i formal.

Queden per tant exclosos d'aquest informe els conceptes ideològics o polítics, i exclosos queden també els conceptes artístics, ja que al monument de Sa Feixina no ens trobam en presència de cap obra d'art —si per obra d'art hem d'entendre una obra humana, feta a qualsevol època, que mostra perennement, a través del temps, els valors i dignitat humans en una percepció estètica.

En aquest informe, entendré per “cultura” aquell sistema de comprensió del món i les coses que té qualsevol persona, sector i classe social, capaç de determinar uns llenguatges i de ser determinat, simultàniament, per aquests mateixos llenguatges. Entendré per “patrimoni” aquella part del passat, heretada dels nostres progenitors, amb la qual ens identifiquem com a descendents, que ens constitueix com societat i que en representa els valors. Entendré per “història” tota narració ordenada i interpretativa del passat. I entendré per “passat” tot allò que forma part de la realitat del món que ens envolta, perquè no hi ha res que no ens arribi del passat.

Només farà breu referència a qüestions ideològiques quan l'argumentació dels informes presentats en defensa d'hipotètics valors culturals, formals i artístics del monument de Sa Feixina així ho hagi fet, de forma oberta o encoberta.

Les principals argumentacions en defensa del monument han estat presentades per

1. Lluís Moranta
2. Begoña Bernal
3. Blanca Castaldo
4. Felio Bauzá

5. Miguel José Deyá
6. Laura Beatriz Mallia
7. Carlos García-Delgado, Pere Nicolau i Pere Rabassa

Totes elles, així com les instàncies menors presentades per altres diverses entitats –al voltant i estimulades per ARCA–, comparteixen un mateix argumentari d'origen, però es distingeixen en alguns trets característics.

1.

L'informe de **Lluís Moranta Jaume** mostra la seva inconseqüència des de les primeres paraules. Diu voler “valorar aquest monument (...) apel·lant exclusivament al seu interès i valor arquitectònic”, però afirma immediatament a continuació anar a prendre els exemples al “Món Lliure”.

L'ús d'aquest terme, “Món Lliure”, tan carregat d'apriorisme ideològic, impossibilita que l'anàlisi que segueix respongui exclusivament, com deia ser la intenció, a continguts i valors arquitectònics. Per rematar la seva incoherència, els primers exemples citats són els pavellons de l'Alemanya nazi i de l'URSS estalinista, a l'exposició de París de 1937.

A la seva argumentació, Moranta comet l'errada pròpia de qui sembla no saber analitzar una obra; és a dir, suposar que el mèrit i característiques d'una obra rau en el seu “estil” –en aquest cas, segons Moranta, l'estil “art-decò”–, i que parlar d'aquest “estil” sigui parlar de l'obra.

Però les obres, en si, no tenen cap “estil”. “L'estil” és l'etiqueta que, des de fora, li pengen a l'obra els qui no en saben dir res més. “És d'estil art-decò”. I des d'aquest moment, la valoració de l'obra queda substituïda, com a l'informe de Moranta, per la valoració de “l'estil”.

No posam en dubte ni acusam cap “estil”, inclús en un cas com el de Sa Feixina, on és un significatiu anacronisme provincial fer servir l'any 1947 un “estil” posat de moda l'any 1925 a l'Exposició de les Arts Decoratives de París (d'aquí el nom, “art-decò”, encara que Moranta sembli no saber-ho) –és a dir, un “estil” de vint anys i dues guerres abans. Un “estil” que va fer fortuna en la producció de bibelots de mal gust per decoracions domèstiques de baix cost i que, entre nosaltres, té la seva màxima expressió en les façanes de l'edifici d'El Corte Inglés a les Avingudes –que multipliquen fins a l'avorriment la composició del monument de Sa Feixina i que, per tant, no ferien lamentar la pèrdua del monument de Sa Feixina a qui trobi gust en delectar-se en l'estil “art-decò”.

Un “estil” passat de moda, aplicat maldestrament –amb una composició que es limita a esglaonar les arestes d'un prisma, per dissimular la seva desproporció–, però que a Moranta li permet afirmar que, com “estil”, queda lliure d'adscripció ideològica, ni democràtic ni totalitari. Però és que no discutim “d'estil”, discutim d'aquesta obra concreta, del monument al Balears, i és a aquest a qui li hem de demanar quins són els seus valors.

Per Moranta, Sa Feixina, per ser “d’estil art-decó”, ja és ideològicament neutra, com seria neutre tot receptor de ràdio que no dugués gravat a la baquelita “¡Arriba España!”.

Però, primer, és menester recordar que els guarda-marines presentant armes amb baioneta calada a costat i costat d’un altar coronat per una enorme creu catòlica, que encara avui es veuen al monument de Sa Feixina, ho són tot manco neutres ideològicament.

I, segon, Moranta vol confondre un element preexistent, sobre el qual pogueren afegir-se emblemes i consignes –un “Caídos por Dios y por España, ¡Presentes!” , retolat a la façana d’una església, una placa donant nom a un carrer –“Avenida Héroes de Manacor”, per exemple–, amb una construcció de nova planta, tota ella volguda i construïda en honor del cop d’estat, íntegrament.

En les obres preexistents que varen ser posteriorment manipulades, n’hi ha hagut prou amb eliminar els emblemes incrustats per tal de retornar l’obra a la seva imatge primera i neta. No és menester tombar l’església ni variar el traçat del carrer: basta esborrar lletres i canviar de placa i de nom. Però no és el mateix en els monuments de nova planta, aixecats amb propòsit exclusivament i íntegra laudatori, i que així els reconeix la memòria ciutadana, sigui quin sigui el vestit que ara els folri: són ells mateixos, i no només una part d’ells, els contraris a la Constitució.

La Venus de Mil és la Venus de Mil encara que hagi perdut els braços i perdés el cap. El monument de Sa Feixina és el monument de “Mallorca a los Héroes del Baleares”, encara que li hagin llevat part de les escultures i unes lletres, i així ho serà mentre quedi un marès en peu.

La delirant conclusió de l’informe de Moranta és la proposta de modificar l’actual monument, per reconvertir-lo en homenatge a... les Ondines cantant Nuredduna, segons *La Deixa del geni grec*, d’en Costa! –negant de fet, per tant, que les restes actuals del monument tenguin per si mateixes el mínim interès.

2.

Begoña Bernal firma el seu informe en tant que presidenta del Comité Nacional Español d’ICOMOS, i ve acompanyat de dibuixos de J.R. Villasante.

Per emetre l’informe, Bernal afirma haver-se recolzat exclusivament en opinions favorables al monument, i en el Comité Científico Internacional de Fortificación y Patrimonio Militar. No és propi d’una anàlisi objectiva seleccionar exclusivament només una tendència per recollir dades, en exclusió d’altres, i és sorprenent, significatiu i lamentable que ni ICOMOS España ni el seu promotor ARCA no hagin volgut comptar amb l’ajut de DOCOMOMO Ibérico, és a dir, de la secció estatal de la fundació internacional capacitada i encarregada específicament d’estudiar, documentar i preservar el patrimoni arquitectònic del segle xx.

Deixam de banda, a l’informe d’ICOMOS España, les minucioses consideracions sobre el baluard de Sant Pere i el “paisatgisme” de la zona, que no són del cas –zona, per altra banda, considerada per la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando com “Cuartel de Jaime I y los Jardines del Grupo Baleares”.

Deixam de banda els dibuixos de modificació de l'entorn del monument, pomposament titulats "Esquema de comprensión y de los valores del conjunto", que serien avaluats amb un inapel·lable suspès rodó a qualsevol curs d'ensenyament d'ESO.

L'informe d'ICOMOS España comença parlant del "monolito de Sa Feixina", i repeteix el terme tot al llarg de l'informe. O bé ICOMOS España ha fet l'informe sense visitar el lloc, o bé el nivell cultural d'ICOMOS España no els permet l'ús correcte del terme "monolito", ja que, segons el diccionari de la RAE, "monolito" és, exclusivament, "Monumento de piedra de una sola pieza". No és el cas del monument de Sa Feixina. També és possible que les dues condicions s'hagin acomplert simultàniament, és a dir, que ICOMOS España no hagi posat els peus a Sa Feixina i que tampoc sàpiga què és un monòlit.

El nivell d'alfabetització d'ICOMOS España torna a manifestar-se en afirmar que el topònim "Sa Feixina" prové dels "movimientos de tierra con fajinas", fets al glacis. Una feixina és (DCVB), o bé "Un feix de llenya, especialment de llenya prima" (un feix: allò que en castellà s'anomena "haz" i en italià, casualment, "fascio"), o bé és el "Toc de trompeta o tambor que indica l'ordre d'endreçar-se les companyies als seus respectius allotjaments".

Descriu ICOMOS España el monument, aquí sí correctament, en el seu significat "en recuerdo de las víctimas del hundimiento del crucero Baleares" (i no pas per a les víctimes produïdes pel Baleares), i considera que aquest significat "supone un valor de función cultural". Aquesta funció cultural del monument, reconeguda per ICOMOS España, no és compatible amb els valors presents a l'actual Constitució de l'Estat.

L'informe afegeix que "Las obras (...) se iniciaron en 1939 y con posterioridad se añadieron unas inscripciones y escudo".

A banda que l'any 1939 encara s'estava fent el concurs d'idees i havia de començar la recapta suposadament voluntària, i que per tant no va ser fins anys més tard que començaren les obres, aquest redactat podria fàcilment ser identificat com intent de manipulació al lector, a qui es vol fer entendre que només va ser després de fetes les obres quan s'afegiren "unas inscripciones y escudo", que poden per tant ser eliminats en qualsevol moment per tal de retornar "las obras" al seu estat original, incontaminat. Sap ICOMOS España com es construeix? Evidentment que lletres i escut varen ser afegits una vegada iniciades les obres. Com les haurien d'haver fetes abans d'iniciades les obres, surant en l'aire?

El valor de l'informe d'ICOMOS España es pot comprovar a l'apartat on descriu el monument, un caramull de paraules mancat d'altre sentit que el d'omplir paper:

"En cuanto al diseño y proyecto debemos reseñar primeramente su referencia tipológica, basada en el modelo que utilizaron sus autores y la aportación final conseguida por estos, que califica su valor en comparación con otras similares."

Frases com aquesta, run-run buit de sentit, no impedeixen a ICOMOS España afirmar, sense cap demostració concreta, que es tracta de "magnifico diseño", "magnífica valoración", "obra importante en la arquitectura de las Islas Baleares y de la España coetánea".

Han escrit “arquitectura”. Si hem hagut d’acceptar que ICOMOS España pareix no saber què és un monòlit, ni saber com es construeix una obra, veim ara que tampoc sap què és “arquitectura”, per quant el monument de Sa Feixina, per no tenir espai interior, no pot ser considerat arquitectura, sinó grup escultòric.

Així, com a grup escultòric, i no pas arquitectura, hem de donar el valor que pugui correspondre al veritable autor del monument, l’escultor valencià José Pascual Ortells, acadèmic expert en panteons funeraris, i no l’arquitecte Francesc Roca, per altra banda mort ben abans de començar les obres. En aquest aspecte, és menester referir-se també a l’afirmació de l’informe, segons la qual Ortells, “de gran valor artístico”, “comparte estilo” amb Rodin. Dient això ICOMOS España insulta Rodin, i quedaria desacreditada en repetir-ho davant de qualsevol expert o simple coneixedor de l’obra de Rodin. El nivell cultural de les obres d’Ortells a Sa Feixina és el d’un producte artesà mecànic i banal, com tants n’hi ha al cementiri de Ciutat, un segle anacrònic respecte a l’escultura representativa de les primeres dècades del segle xx –de Rodin a Giacometti o Calder.

Per ICOMOS España, el monument, “reflejando las demandas de la población y mostrando el desarrollo de una cultura que, en esta Ciudad de Palma, fue capaz de conservar los valores patrimoniales”, ha rebut “gran reconocimiento social, tal y como se manifestó en la encuesta realizada por el IBES para el diario *Última Hora*”. Però el diari *Última Hora* va ser l’organitzador de la recaptació pretesament voluntària i popular per erigir el monument – recapta fracassada, per altra banda–; i aquest diari s’ha caracteritzat des de sempre per una defensa aferrissada del manteniment del monument: *Última hora* és jutge i part, i qualsevol de les seves informacions i enquestes ha de ser comprovada, per la càrrega d’intencionalitat que pot tenir.

La valoració final de l’informe d’ICOMOS España és que el monument és “un muy correcto y único exponente de racional simbolismo de Baleares”, i que “el monumento conmemorativo de las víctimas del crucero Baleares debe considerarse como obra esencial para comprender el bien (s’entén que “bien” cultural) y, por lo tanto, con la difusión de todos sus valores”.

Primer, si el monument és exponent del “racional simbolismo”, es tractaria d’un cas únic, no a les Illes, sinó al món sencer, per quan no es coneix en el món real una tal antinòmia de racionalitat i simbolisme –conceptes i procediments antagònics, que provocarien un curtcircuit en tocar-se.

Segon, si avui i per sempre el monument ha de difondre “todos sus valores”, es posa en contra dels valors constitucionals de l’Estat.

Hem de lamentar que el prestigi d’institucions internacionals com ICOMOS es vegi compromès per l’actuació del grup local ICOMOS España, que no pot ser considerada més que parcial, tendenciosa i poc informada –o induïda a error.

3.

Blanca Castaldo ha titulat el seu llarg article, abundós d'errors d'ortografia i sintaxi, "El faro de Roca Simó. Luces y sombras de una época".

Si per "inculta" hem de qualificar aquella obra que tracti d'aparentar una cultura que ni posseeix ni practica, aquest treball de Castaldo en pot ser un exemple.

Inicia amb una cita parcial de John Ruskin, presa, sense ella saber-ho, de l'apartat XX de la "Llàntia de la Memòria", de *The Seven Lamps of Architecture*, un llibre de 1849 prou conegut per qualsevol interessat en arquitectura o cultura del segle XIX, però que Castaldo no ha llegit (ella mateixa diu haver trobat la cita a un estudi local sobre arquitectura murciana (!), publicat per una Consejería de Formación y Empleo).

Si Castaldo hagués llegit Ruskin, sabria i no podria ocultar que, a continuació de les paraules que ella cita sobre la intangibilitat del patrimoni, Ruskin enumera les condicions en què sí que es pot deixar morir un monument del passat: quan ja no viuen els valors dels seus autors, quan la memòria civil del present no els respecta ni els té com propis, quan no forma part del "patrimoni".

Castaldo afirma, a la introducció del seu estudi, que:

"La pauta seguida históricamente para de (sic) calificar a un determinado bien como monumental o patrimonial por los técnicos de patrimonio, (sic) se basa en sopesar objetivamente sus valores:

-estéticos: Todos los objetos que reúnan determinadas condiciones de belleza merecen ser incluidos en esta categoría.

-históricos: Su carácter documental sobre una época y sus formas de vida, su carácter social, técnico, científico, antropológico, etnográfico, etc.

A nuestro parecer, el monumento de Sa Feixina, (sic) posee muchos de estos valores históricos, artísticos, sociales."

És una afirmació inconsistent. Per una part, "bellesa" és una categoria indefinible, que no té res a veure amb la pràctica artística i la relació estètica des de les avantguardes històriques del segle xx ençà, per no dir des de la mateixa aparició dels fenòmens artístics a la Prehistòria.

Per altra banda, tot producte del passat és ja de per si un document sobre l'època i les formes de vida que l'han produït. Els fems són àvidament estudiats a Atapuerca i Pompeia, però a ningú assenyat se li ocorreria conservar les bosses de fems d'ahir per ser testimoni objectiu d'una època i unes formes de vida.

– I no deixem de recordar que patrimoni no és allò que decideixen "los técnicos del patrimonio", sinó allò que la ciutadania pren i sent com a patrimoni propi.

Conclou Castaldo la seva introducció fent seva una afirmació delirant, involuntàriament còmica, que no mereix més comentari que la rialla: "Viendo la Exposición de las obras de F. Roca creo que es el Arquitecto Mallorquín más importante hasta hoy".

Segueix l'informe de Castaldo amb la biografia de Francesc Roca ("Itinerario vital y obra de Francisco Roca Simó") i un recorregut per la història universal dels fars, des del Colós de Rodes fins al concurs de far a la memòria de Colom, per Santo Domingo, de 1928. Cap d'aquestes dues qüestions tenen a veure amb els continguts concrets del monument de Sa Feixina.

L'única utilitat és que, gràcies a la mateixa documentació gràfica, es pot comprovar que Roca va fer qualque cosa més que inspirar-se en el projecte de far presentat per l'arquitecte madrileny Teodoro de Anasagasti, al concurs de Santo Domingo.

No té res a veure la biografia i obra de Francesc Roca amb el monument de sa Feixina; primer, perquè no es pot considerar Roca autor del monument: quan es comença a construir, Francesc Roca ja és mort, i no seria acceptable l'anacronisme de suposar que hagi pogut deixar un projecte executiu de l'obra.

Avui, quan la construcció està dirigida per les empreses d'assegurances, el projecte sí que és un document executiu que ha de preveure tots els moments de la construcció. Qualsevol modificació posterior, de mil·límetres o de centímetres, seria greument penada. Però, a començaments del segle xx, i fins als anys 50 segons les localitats, per projecte s'entén una simple declaració d'intencions firmada pel propietari, una breu memòria de l'arquitecte o mestre d'obres, amb resum de pressupost i, de vegades, un simple croquis. Es pot comprovar a qualsevol arxiu municipal.

En el cas de projectes a concurs, com a Sa Feixina, és habitual una perspectiva teatral i, especialment quan no es tracta d'arquitectura sinó de monuments i grups escultòrics, una maqueta. Amb un tal "projecte" no es poc construir.

Pensem, per exemple, en la nul·la utilitat d'un pressupost fet l'any 1939 per una obra començada a construir anys més tard i acabada el 1947. Quan tots sabem que la vigència d'un pressupost és de un o pocs mesos, quina validesa pot tenir un pressupost, 10 anys i dues guerres més tard?

La resta de l'article de Castaldo té encara manco interès. A l'apartat "Interés artístico y simbólico del monumento" situa Sa Feixina al nivell del Colós de Rodes (probablement visitat i ben conegut per Castaldo), la torre Eiffel y l'estàtua de la Llibertat de Nova York. Així fent, explica més sobre la situació personal i el nivell cultural de Castaldo que sobre Sa Feixina. Diu Castaldo, amb un vocabulari que la qualifica:

"Un monumento, por gordo que sea no es un edificio, en él la arquitectura empieza donde acaba la utilidad de la construcción. Su función es puro significado".

Afirma l'autora que el monument de Sa Feixina ha perdut el seu significat. Aquesta és una afirmació agosarada i sense demostrar, i que immediatament la mateixa Castaldo s'encarrega de desmentir, quan diu que les restes del monument podrien servir perquè "antropólogos e historiadores pueden explicar lo que significó la guerra a quienes no la vivieron: quienes (sic) participaron en ella, porqué (sic) unos niños iban enrolados en un buque de guerra, de quienes (sic) eran esos niños, de que (sic) lado estuvo la población mallorquina, el uso publicitario de una tragedia por el poder."

Per tant, si encara pot explicar avui els seus continguts originals, un rere l'altre, és que per Castaldo el monument de Sa Feixina conserva i tramet tota la seva ideologia.

4.

Felio José Bauzá comença amb l'exposició dels seus molts mèrits com a misser, que no es posen en dubte, per seguir amb els antecedents de la qüestió que ens ocupa i amb l'argumentació legal en defensa de la permanència del monument.

Diu, entre aquests antecedents, que el monument és obra d'Antonio Roca Cabanellas, obscur arquitecte madrileny sense interès, fill de Francesc Roca, i cosa que decanta definitivament a Francesc del monument de Sa Feixina; afegeix que el monument va ser resultat de la campanya de "subscripció popular" d'*Última Hora*, sense dir que Franco va proposar l'any 1939 l'homenatge a la marina colpista, amb la seva consigna "¡Arriba el mar!", i que va ser Falange qui promogué a Ciutat la construcció del monument; confessa que des de l'any 1978 el monument ja va ser atacat i mutilat pels ciutadans que n'eren contraris; afegeix que l'any 1998, Cort va decidir "contextualitzar" el monument, i que "El monumento se encuentra despojado de cualquier leyenda o símbolo que exalte la victoria de un bando sobre otro en la guerra civil". A les conclusions afegirà: "El Monumento ya se encuentra contextualizado".

El concepte clau de l'informe és el terme "contextualitzar", emprat a balquena per Bauzá i els defensors del monument.

És menester començar recordant que el monument no està desproveït dels seus símbols enaltidors de la victòria dels colpistes: els guàrdies marines armats que presenten armes a costat i costat de l'altar i l'enorme creu confessional afirmen el contrari, i el mateix fa íntegrament el monument, que es manté com a obra volguda i inaugurada pel general, malgrat haver perdut algunes dents.

Quin és el context dins el qual es voldria "contextualitzar" el monument? Dins el context de 1947 o dins el context dels nostres dies?

Contextualitzar el monument dins 1947 voldria dir entendre com a natural tot el que va fer-se en aquell context, perquè feia part de la realitat del passat, i perquè tot allò que és real és racional: quedaria així justificat el règim de terror, per adequat a aquelles circumstàncies concretes. Això no és acceptable.

Contextualitzar dins els nostres dies vol dir, al contrari, jutjar i condemnar com a radicalment aliena als valors de la ciutadania aquella acció de celebració militarista, com va ser l'erecció d'un monument a un vaixell responsable de crims de guerra, construït ocupant i destruint l'espai a l'aire lliure d'una escola confiscada. Dins el nostre context, no hi ha lloc per un tal monument, i pot estar Bauzá segur que la memòria dels crims del Balears, de la mort dels infants criminalment enrolats, i de la imposició declamàtoria de Falange als nostres carrers no s'esborrarà de les generacions que han viscut fins ara la presència i demà l'absència del monument.

5

Miguel José Deyá informa sobre els valors culturals i patrimonials del monument, i comença el seu informe, des del títol, qualificant el monument de Sa Feixina de “monòlit”. Encara que això ja valdria per interrompre’n la lectura, podem passar revista a l’escrit, on es mesclen afirmacions polítiques, que no són de valoració al present informe, i declaracions culturals i formals.

Entre el “Fets” que Deyá assegura fets, figura “la desaparició de qualsevol símbol que, des del punt de vista objectiu, fes referència al règim presidit pel General Franco”. Això és difícil de creure per qualsevol que visiti les restes del monument, a no ser que vulgui no veure – com fan moltes fotografies escollides per ser publicades– la presència dels guàrdies marines presentant armes amb baioneta calada, de la creu catòlica i de les mateixes restes del monument volgut i inaugurat per Falange i el general.

A l’“Argumentació”, Miguel José Deyá insisteix contradictòriament sobre la suposada neutralitat i, al mateix temps, sobre la pervivència de la memòria del monument. Una cosa de dues: o bé el monument de Sa Feixina està desproveït de tot significat, és amnèsic i produeix amnèsia, o bé té un significat que el fa viure i reviure perennement en la memòria dels ciutadans. Argumentar, en el mateix document, a favor de les dues coses anul·la la credibilitat de l’informe.

Així, el primer punt de l’argumentari afirma que el monument “conforma la memòria de més de dues generacions de ciutadans”, però el quart punt afirma el contrari: “el monument està desprovist (sic) de qualsevol simbologia objectiva referida al règim polític anterior a (sic) 1978”.

A banda de què no hi ha “simbologia objectiva” –perquè el símbol, com tot signe, és sempre una construcció arbitrària pactada–, al·ludir al franquisme com “règim anterior al 1978” és també una forma de voler desproveir el franquisme de significat –però no serà un canvi de nom o una rentada de cara allò que esborrarà el significat que “més de dues generacions de ciutadans” coneixen del monument.

Al punt 5è de l’argumentari, Miguel José Deyá afirma que la proposta d’eliminar el monument és “una valoració instrumental del patrimoni segons la majoria política existent, postura del tot reprovable des d’un punt de vista (sic) de l’historiador. El passat i el seu valor no pot dependre, en una democràcia, de les majories polítiques”.

Confon Deyá passat i història. El passat no pot ser canviat. Això ho haurien de saber, en primer lloc, tots aquells que volen “contextualitzar” el monument, i diuen que el monument “Mallorca a los Héroes del Baleares”, volgut per Franco i organitzat per Falange, pot ser canviat i que ha estat canviat, que ara és neutre.

L’única que pot ser canviada, i és canviada interminablement, és la història, és a dir la narració del passat. O potser no han canviat i anul·lat la història dels llibres de Ricardo de la Cierva, els llibres d’història d’Angel Viñas?

6.

L'informe de **Laura Beatriz Mailla** se centra sobre l'obra argentina firmada per Francesc Roca. Queda, per tant, exclosa de la qüestió de la presència de valors culturals o artístics al monument de Sa Feixina: en primer lloc, perquè Francesc Roca no n'és l'autor; i, en segon lloc, perquè el major o menor valor dels treballs que pogués haver firmat Roca a l'Argentina entre els anys 1911 i 1916 no podrien repercutir, més de vint anys després, a Sa Feixina.

7.

Carlos García-Delgado, Pere Nicolau i Pere Rabassa titulen el seu informe "El arquitecto Francesc Roca y el monumento de Sa Feixina", i el signen com "arquitectos".

Després de la seva lectura, podríem començar a demanar al llenguatge quotidià el mateix rigor que el comú té, quan no considera automàticament "filòsof" tot titulat d'una Facultat de Filosofia i Lletres, ni "artista" tota persona que hagi obtingut el títol a una Escola de Belles Arts. També entre els titulats de les Escoles d'Arquitectura convendrà començar a distingir entre els titulats i aquells, d'entre els titulats, que han arribat a ser arquitectes.

L'informe té quatre punts, per l'estil de redacció distribuïts entre els firmants.

Al primer punt, s'afirma que "Entre la arquitectura llamada *de estilo fascista* –una mezcla de racionalismo y clasicismo que abundó en la Italia de Mussolini– la había buena, regular y mala. (...) Algunos merecen ser demolidos... por su escaso valor como arquitectura". (...) Resumiendo: si se puede justificar que algun elemento construido carece de valor, supone una agresión al entorno o tiene una ubicación poco afortunada, bienvenidos sean los argumentos que justifiquen su derribo."

Això és just, i, amb aquest criteri, l'informe proposa l'eliminació de l'escultura de Santiago Calatrava sobre el baluard de Sant Pere, però també, aplicant estrictament aquest criteri, s'ha de reconèixer l'innegable interès i la necessitat que té per la ciutadania la immediata supressió del monument de Sa Feixina: no té cap valor com arquitectura –de fet, no és ni arquitectura, sinó un grup escultòric ja mig desfet–; no té com a construcció més valor que el d'una torre de marès inacabada i formalment maldestra; suposa una agressió a l'entorn, perquè detreu l'espai de jocs, esbarjo i aire lliure del grup escolar Jaume I; i té una ubicació perjudicial, més que poc afortunada, perquè el dispositiu de Sa Feixina, com abans feia el glacis, impedeix el contacte fluid entre els barris de Sant Pere i Santa Catalina, aïllant Santa Catalina, que queda mal comunicada amb el centre històric de Ciutat, i convertint el darrer tram de sa Riera en una claveguera.

La millora urbanística que suposaria eliminar el monument i obrir una connexió més fluida entre els dos barris seria un benefici per ciutadans i forasters –i per les generacions futures d'infants del grup escolar.

Al segon punt de l'informe, la serietat decau, possiblement producte del canvi de mà redactora.

"El autor del monumento de Sa Feixina, Francesc Roca (1870-1940), (sic) puede considerarse uno de los mejores arquitectos mallorquines del siglo xx. Muy

preocupado por las corrientes de vanguardia del momento, emigró a Argentina en 1910. (...) Muestra la actitud de un arquitecto, (sic) atento a las corrientes más vanguardistas”.

I cita com a exemple de la seva actitud “el edificio de viviendas de Plaza Hornabeque (casa Magín Marqués), de un racionalismo depurado”.

Roca no és l'autor del monument, tampoc és un dels millors arquitectes mallorquins del segle xx: a les primeres dècades del segle, a tot Mallorca només hi havia quatre arquitectes. Roca és, significativament, el que manco obra té i el més anacrònic.

Considerar Roca atent als corrents més avantguardistes és una absurditat.

L'exemple citat a la plaça Hornabeque (actual plaça des Fortí) no és obra d'en Roca, sinó d'en Francesc Casas Llompart.

Convidar a la festa Henry Hobson Richardson (1838-1886), Townseed (deu de voler dir Townsend), autor de la Whitechapel Art Galery 1896 (deu de voler dir Whitechapel Art Gallery, de 1901), la església del manicomi Am Steinhof, de 1908 (deu de voler dir construïda des de 1903 i inaugurada el 1907), i Adolf Loos aproxima aquest apartat a la cançó més coneguda de Jaume Sisa.

L'autor d'aquest apartat no sap de què parla.

El tercer apartat, “Sobre qué es arquitectura fascista”, té afirmacions que qualsevol estudiant de primers cursos d'una Escola d'Arquitectura sap falses: “En los años 20, 30, 40, la arquitectura moderna en Europa era de estilo racionalista” (seria pesat donar ara la llista d'arquitectures modernes d'aquells anys no racionalistes). I acaba amb una referència a Guillem Forteza, autor del grup escolar Jaume I, que mostra el minso coneixement que té d'en Forteza el redactor d'aquest apartat, quan afirma que aquest “se había inclinado siempre por una arquitectura regionalista”. Tal vegada acostumats a indrets de Mallorca més adequats a l'arquitectura especulativa i hotelera, els firmants no han passat mai per Montuïri, per no citar sinó la més coneguda entre les nombroses escoles no regionalistes d'en Forteza.

El darrer apartat, “Sobre el monumento de Sa Feixina y su entorno”, probablement de la mateixa mà de qui ha escrit el primer apartat, deixa anar dues afirmacions de les quals la seva rotunditat no en fa la credibilitat.

La primera, “Este monumento, nos guste o no, forma parte de nuestro patrimonio cultural”. Tot depèn de de qui sigui “nuestro”.

Si “nuestro” és dels autors de l'informe, no hi ha res a dir: estam convençuts que el monument fa part del patrimoni i del bagatge cultural dels tres firmants de l'informe; però si el “nuestro” vol referir-se a la ciutadania, l'afirmació és falsa: la ciutadania té un patrimoni que consisteix en allò que ha rebut dels seus pares, en aquells valors que considera seus, que vol conservar i trametre amb orgull a les generacions futures, aquells valors que la consoliden i constitueixen com a societat. I, en aquest cas, el monument de Sa Feixina no fa part del nostre patrimoni.

Segons la segona afirmació, el monument “tiene, a nuestro juicio, suficientes valores arquitectónicos para ser conservado”. Però a cap moment diuen quins puguin ser aquests

valors arquitectònics d'un grup d'escultures, que, a més, daten erradament, en dir que el monument és de 1941, quan el general el va inaugurar l'any 1947.

Tot professional en arquitectura té avui una situació difícil, que hem de saber comprendre i disculpar, humanament. Com a professional lliberal, sap que la seva opinió pot fer-li rebre o perdre encàrrecs. Així, sempre és difícil saber si, rere les opinions expressades o callades per un arquitecte, no s'hi amaga, il·lusionada, la poc elegant expectativa d'un encàrrec.

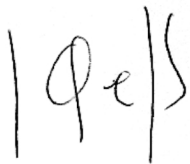
Valoració del monument des del punt de vista artístic, cultural i patrimonial.

1. Es tracta d'un monument que mai no va ser acabat de construir: els autors no saberen o no pogueren arribar a instal·lar el far que havia de guiar fins Palma els mariners, a través del "mar azul" de Falange, cantat per Lorenzo Riber a les pàgines d'*Aquí estamos*. Això ja és una valoració negativa sobre la seva qualitat com construcció i obra civil.
2. La suposada aplicació de la Llei de Memòria Històrica al monument no va ser tal. El monument conserva avui simbologia contrària a la Constitució, en forma de baixos relleus de militars armats, en forma d'altar i creu confessional –que no poden ser eliminats sense eliminar la totalitat del monument–, i, sobretot, en forma tot ell de monument commemoratiu volgut i inaugurat pel general i promogut per Falange. Aquesta condició és sempre present, avui, en la memòria de diverses generacions de ciutadans. Suposar que un canvi de nom esborrarà la identitat d'un tal monument és la mateixa operació de suposar que un canvi de nom escrit a un passaport fals canvia la persona: el nom és nou, inventat, incontaminat, sense passat, sí, però la persona i la seva responsabilitat són sempre les mateixes.
Tampoc l'aplicació mecànica d'una llei ha de ser l'únic element determinant en l'actuació de les institucions públiques: també ho és l'acció i la iniciativa política, adequada a la justícia i en defensa de la voluntat dels ciutadans, que han fet responsables de les institucions públiques unes persones, i no unes altres.
3. El monument no mostra cap valor artístic, ni cultural –si és que per cultura volem entendre allò que manifesta i estimula els valors humans d'un grup social.
4. El monument no mostra cap valor patrimonial –si és que per patrimoni dels ciutadans de Palma entenem tot allò que, rebut dels nostres pares, ens representa, i que trametem amb orgull als nostres descendents, en memòria dels qui ja no hi són i de nosaltres mateixos.
5. L'eliminació del monument i la conseqüent reordenació de la zona de l'antic glacis de Santa Catalina és un fet positiu per la vida dels ciutadans de Palma. Pot representar la millora de les activitats del grup escolar Jaume I, que recuperaria el seu àmbit d'esbarjo i estudi a l'aire lliure, la millora de la connexió entre els barris de Sant Pere i Santa Catalina, i una sortida digna i integrada a Sa Riera.

6. El monument no té cap valor artístic. Només hi ha una manera de donar-li un punt de vista estètic: i és convertir en obra d'art el seu desmantellament, convidant un veritable artista a enregistrar i crear a partir del procés de la seva desaparició. Convidar, per exemple, un Bill Viola (1951), vídeo artista americà, de qui actualment s'ofereix una antològica al Guggenheim de Bilbao, sempre interessat en el món de l'aigua i dels anegats; o convidar un Alexander Kluge (1932), alemany, documentalista, realitzador cinematogràfic i televisiu, escriptor, membre de l'Acadèmia de les arts de Berlín, premi Georg Büchner, creu de l'Ordre del Mèrit de la República Federal, autor de milers de documentals d'un rigor extremat. La intervenció de qualsevol dels dos, enregistrant, a la seva manera, la demolició del monument, col·locaria immediatament Palma i Sa Feixina dins els circuits artístics i museogràfics més exigents: només anunciar la seva intervenció, la Documenta de Kassel ja n'estaria interessada. O, si es vol la participació d'autors més joves, el valencià Daniel García Andújar (1966) o el basc Ibon Aranberri (1969) són garantia d'obra d'alta qualitat artística.

7. El monument no té cap valor cívic, més que el picadís que es pugui treure del seu marès. Només hi ha una manera de valoritzar-lo des del punt de vista civil: convertir el seu desmantellament en un gest d'educació, en un moment col·lectiu de construcció de ciutadania, tal com saberen fer els habitants de París en enderrocar tots junts la Bastilla, aquell edifici històric que no varen voler conservar ni contextualitzar, malgrat la seva arquitectura, tan interessant.

Montuïri, 10 de juliol de 2017

Josep Quetglas Riusech

Doctor arquitecte

Catedràtic d'Història de l'art i l'arquitectura